

ABİDİN DİNO

EZELİ
SÜRGÜN

ECE SÖZKESEN

DESTEK YAYINLARI: 1325
BİYOGRAFİ: 18

ECE SÖZKESEN / ABİDİN DİNO - EZELİ SÜRGÜN

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
Editör: Özlem Esmergül
Son Okuma: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: İlknur Muştu
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Ağustos 2020
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-944-9

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkan.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Nazlı Koçak
Sertifika No. 40200
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

“SEN MUTLULUĞUN
RESMİNİ YAPABİLİR MİSİN
ABİDİN? İŞİN KOLAYINA
KAÇMADAN AMA...”

ABİDİN
DİNO

EZELİ
SÜRGÜN

ECE SÖZKESEN

Önsöz

Bu kitap, yirminci yüzyılın neredeyse tamamına yakın bir bölümüne şahitlik etmiş bir ömrün hikâyesini anlatıyor. Sorulduğunda kendisini ressam olarak nitelese de Abidin Dino, kendi deyimiyle yaşamın tüm katlarını bünyesinde toplamış, bir Rönesans insanıydı. Yazar, karikatürist, dekoratör, senarist, gazeteci... Paşa torunu ve Marksist...

Ömrünün çoğunu Avrupa'da geçirmiş ama Doğu kültüründen asla kopmamış bir ressamın, sanatına ve hayat görüşüne adım adım şekil veren olayları ve kişilikleri tanımaya, anlatmaya girişen bir kitaptır bu...

Zamanın siyasi ve toplumsal çalkantıları içinde ayakta durmaya, üretmeye çalışan bir insanın ayak izlerini takip ederek, sanatı kadar, hatta belki daha da fazla hayatına dair bir pencere aralamak çabasında bir denemedir hatta.

Ece Sözkese

Abidin Dino olmak

Abidin Dino için resim, zihnin dışarıyla bağlantısını keserek ürettiği bir içe bakışa sığmaz; “iç”in, dışarıyla aralıksız sentezinden doğar. Dışarının zamanı, coğrafyası, sosyolojik durumu ressamın yaşamını etkilediği gibi resmini de değiştirir. Bu resim, arı bir soyutlamaya dayanan entelektüel bir faaliyet değil, ressamın içerisine bırakıldığı varoluşun, kendi varlığıyla sürtüşme izleridir.

Dino'nun varoluşla sürtüşmesinde, yaşamındaki radikal değişimlerin ürettiği kontrastlar, çelişkiler, uçlar arası savrulmalar, hastalıklar; resim dilini ve kullandığı malzemeleri, en az kendisini Batı'da yaşayan bir Doğulu sanatçı olarak duyumsaması kadar etkiler.

Dino, yağlıboya, guvaşla, akrilikle de resim yapar ancak, kendisini en çok kâğıt üzerine mürekkeple çizerken ya da Osmanlı nakkaşlarının kullandıkları bitki kökenli suluboyayla boyarken rahat hisseder. Yağlıboya ile tuval boyayan Batı resmine karşı, kâğıda mürekkeple çizen Osmanlı ve Japon resimlerini örnek alır, Batı'nın katman katman sürülen yağlıboya çalışmalarına, bir kalemde çizilen mürekkep lekeleriyle yanıt verir.

Osmanlı hat sanatının izinde, hattatlara özgü bir kuş tüyü ile elini hiç kaldırmadan uzun ince çizgilerle ürettiği resimleriyle, Doğu resminin idealist anonimliği ile Batı resminin realist tikelliği arasında

kendisine özgü bir figüratif biçem geliştirir. Desenin renge üstün geldiği bu figüratif çizimlerde illüstratör yanını öne çıkar.

Fakat Dino yalnızca kâğıtların ya da tuvallerin üzerindeki çizgilerle, lekelerle, boyalarla oluşturulmuş bir düşününasının soyutlaması değildir, Abidin Dino, kanlı canlı, etten kemikten bir insandır. Yaşamın içerisine bırakılmış ve hayatın pek çok farklı alanında sınanmış, kendisini gerçekleştirmek için sürekli mücadele etmiş, bazen kazanmış, bazen yenilmiş bir figürdür. Onun soyutlamaları, her daim kendi yaşamının çalkantılarıyla ilintilidir.

Refah, aristokrat soy, yatlar, arabalar, dadılar, Cenevre, Paris kadar yoksul mahalleler, kentler, sürgünler, esrarkeşler, hapis, ameliyatlar, sosyalist idealler, dünya savaşları... Abidin Dino, aşırı uçlar arasında bir sarkaç.

Ece Sözkeseu, Abidin Dino'nun soyutlamalarının arka planındaki somuta, onun yaşamına, savruluşlarına, çaresizliklerine, başına gelenlerin üstesinden gelme yöntemlerine, kurduğu ilişkilere, uğradığı haksızlıklara ve bir insan olarak tüm yaşadıklarına karşın, nahif duruşunu nasıl koruduğuna odaklanıyor. Bir insan olarak Abidin Dino'nun öyküsü, onun sanatının altyapısını oluşturan ana metni. Sözkeseu işte bu ana metnin sayfalarını karıştırıyor.

Yalın Alpay

-I-

*“Dünyaya gelmek dünyadan gitmek kadar zor...
Çok sonra bilecektim ki, doğumla ölüm ikiz.”*

- Abidin Dino

Celal Abidin Dino, tüm dünyayı altüst edecek, daha önce hiç görülmemiş büyüklükteki bir savaşın hemen öncesinde 1913 yılında, ailesinin en küçük çocuğu olarak dünyaya geldi. Bu yıllarda doğan her talihsiz gibi, Abidin Dino da bu dünya savaşını görmekle kalmayacak, 1940’larda Birinci Dünya Savaşı’ndan da daha yıkıcı olan İkinci Dünya Savaşı’nı da yaşayacaktı. Yerel dünyaya bakıldığında ise minik Abidin zaten doğrudan savaşın ortasına doğmuştu. Osmanlı İmparatorluğu Batı tarafından “hasta adam” olarak görülüyor, çökuluslu yapıdaki imparatorluğun kendi içerisinde yer alan milletler teker

teker bağımsızlıklarını ilan ediyorlardı. 1913 yılı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak isteyen Balkan ulusları ile imparatorluk arasındaki savaş yıllarına denk geliyordu.

Savaşlar bağlamında bu kuşak pek talihsizdi, 1913'te başlayan savaş maratonu 1914'te başlayan Dünya Savaşı ile devam ediyor, 1918'de Dünya Savaşı bitiyor ancak bu kez de 1919'da Atatürk komutasındaki Milli Mücadele başlıyor ve savaş 1922'ye değin sürüyordu.

Abidin yaşamının ilk on yılında savaşların gölgesinde büyüyen bir çocuk olacaktı. Bununla birlikte varlıklı ailesinin avantajları sayesinde bu savaş ortamının bir kısmını Avrupa'nın en barışçıl bölgesi olan İsviçre'de geçirecekti.

Dino, ailesinin beşinci çocuğu... İmparatorluğun o zamanki başkenti İstanbul'un Batı'ya bakan yüzü olan Nişantaşı semtinde doğdu.

Köklü iki soyun birleşmesinden meydana gelen bir ailenin üyesiydi. İsmi de bu iki aristokrat ailenin erkeklerinden, her iki dedesinden geliyordu: Celal Abidin Dino...

Babası Rasih Bey ve annesi Saffet Hanım çocuk yaşta baş göz edilip dünya evine girmişlerdi. Nesiller boyu süren gelenek bozulmamış, akraba evliliği ile Gaziturhanlar, Dinolara kız vermişti. Böylece tüm o

zenginlik, o büyük servet, aile dışına çıkmamış olacaktı. On üç yaşında gelin olan Saffet Hanım yıllar içinde beş kere anneliği tadacak, Ali Ekrem, Arif, Leyla, Ahmet ve en son otuz yedi yaşında Abidin'i kucağına alacaktı. Abidin kazandibi sayılırdı. Aradan geçen on dört yılın ardından Abidin'in gelişi eve yeniden bebek neşesini taşıyacaktı.

Celal Abidin'in bugün tanındığı ismi "Abidin", baba tarafından dedesi olan Abidin Paşa'dan geliyor. Preveze doğumlu Abidin Paşa, yirmilerinin ortasında, sıradan bir silahşor olarak girdiği devlet hizmetinde çok büyük başarılar göstermiş ve hızla yüksek konumlara atanmış çok çalışkan ve yetenekli bir adamdı.

İmparatorlukta pek çok kilit görevde yer almış ve bu görevlerden bazıları tarihe geçmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nda kaymakamlık, mutasarrıflık, valilik ve hariciye nazırlığı (dışişleri bakanlığı) yapan Abidin Paşa, Osmanlı Batılılaşmasında en önemli aşamalardan birisi olan Kanun-i Esasi'nin hayata geçirilmesinde de, hazırlayıcı komisyonda görevlendirilmiştir. Saraydaki kabinede yer alıp dışişleri bakanlığı gibi en kritik pozisyonlardan birisinde yer alan Abidin Paşa, bu görevinden üç ay içerisinde istifa edince, Padişah Abdülhamid'in emriyle İstanbul'dan uzaklaştırılarak Adana'ya vali atanır. Bir dönem açığa dahi alınan paşa son dönemlerini Akdeniz Adaları Valisi olarak

Rodos'ta geçirir. Bakan seviyesine kadar gelmiş olan Abidin Paşa, devlet hizmeti yıllarında büyük toprak yatırımları yapmış ve görev yaptığı Anadolu'da da, Rumeli'de de büyük gelir getiren araziler satın almıştır. Bu geniş arazilerin torunlarına miras kalması gerekirken, Abidin'in içerisinde doğduğu kaotik savaş ortamı mirasın Rumeli'deki kısmını Osmanlı İmparatorluğu'nun dışında bırakacak, Dino ailesinin elindeki devasa toprakların paha biçilemez fiyatlarıdaki tapularının büyük çoğunluğu anlamsız kâğıt parçalarına dönüşecektir. İmparatorluğun en zengin adamlarından birisi olan Abidin Paşa'dan Abidin'e kalan miras bu nedenle mal mülkten ziyade taşıdığı isimden ve komünist döneminde sıkça karşı karşıya kalacağı "Paşa torunundan komünist mi olur?" ithamından ibaret kalacaktır.

Abidin Paşa saygın bir devlet adamı olmasının ve dünyevi devlet işleriyle ilgilenmesinin yanı sıra manevi dünyaya da büyük ilgi duyan bir kişiliktir. Özellikle tasavvuf onu fazlasıyla çeker. Yaptığı okumalar, tefekkürler onu *Mesnevi'*ye götürür. Bu *Mesnevi* merakı sonunda Abidin Paşa'nın *Mesnevi'*yi tercüme ederek yayımlamasına kadar uzanır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma hareketleri çerçevesinde devlet yönetiminde Batıcı bir tavırda olan Abidin Paşa, manevi dünyada Doğucu tutumunu böylece açık şekilde ortaya koyar. Doğu ve Batı kültürleriyle

eşzamanlı hemhal oluşu ve dünyayı tek bir pencereye sıkışmadan, medeniyetlerin kesiştiği yerlerde araması, anlamlandırmaya çalışması Abidin Paşa'yı geniş bir perspektife kavuşturur. Bu yaklaşım, ailenin diğer üyelerine de nüfuz edecektir ve ileride torununun hayata ve sanata yaklaşımında kuşkusuz çok etkili olacaktır. Her ne kadar küçük Abidin dedesine yetişememiş de olsa ona dair hikâyeler kulağında büyür. Genç yaşlarında çizdiği el figürlerini düşünürsek en ilginç olanlarından biri de dedesine takılan lakap olsa gerek: "Güzel elli Abidin Paşa..."

Abidin'in babası Rasih Bey, tıpkı Abidin Dino'nun kendi ailesinde olduğu gibi Abidin Paşa'nın en küçük çocuğudur. Sarayın imtiyazları Abidin Paşa'dan Rasih Bey'e de geçer. Rasih Bey'in matematiğe olan yeteneği de saray tarafından değerlendirilecek ve uzun yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu Divan-ı Muhasebat Reisi görevini üstlenecektir. Bu kritik görevini ancak bir hastalık sonucu duyma yetisini bütünüyle yitirdiğinde bırakacaktır.

Babasıyla ilgili sınırlı sayıdaki hatıraları arasında, küçük Abidin'in hafızasında kalan ilk görüntü, babasının duymayı kolaylaştırmak için kullandığı, kıvrımlı bir ses toplayıcı boru. Abidin küçüklüğünde kendisine hem çok ilginç hem de ürkütücü gelen bu aleti tarif ederken yılan benzetmesi yapıyor:

“Babamdan anımsadığım ilk şey, bir tür boa yılanı; kuyruğunun ucunu kulağına sokuyor ve biz ona sesimizi duyurabilmek için bu boa yılanının öbür ucundan, geniş ucundan, konuşuyoruz. Ki bu geniş uç bana bir tür korkunç bir ağız gibi görünüyordu. Babam dinlemek için yılanın kuyruğunu kulağına takıyor, ‘ağzını’ konuşmak isteyen kişiye uzatıyor. İş bitince o yılan kıvrılıyor ve masanın üstüne konuyor, masada halka halka kıvrılıp uykuya dalıyor.”

Rasih Bey’in görevden ayrılmak zorunda kalması ve Balkan Savaşı’nın kaybedilmesi ile birlikte aile babadan kalan topraklara sahip çıkmak amacıyla Paris’e taşınma kararı alır. Kaderi savaşlarla belirlenmiş Abidin Dino’nun yaşamındaki ilk savaş etkisidir bu. Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkan Savaşı’nı kaybetmesinin ardından yitirilen Yanya Eyaleti’nde Abidin Paşa’dan miras geniş toprakları bulunan aile, bu toprakların sağladığı gelirleri almakta güçlükler yaşamaya başlar. Öyle ya, artık bu tapulu geniş araziler Osmanlı İmparatorluğu’nun değil, başka bir devletin toprağı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun verdiği tapu vesikaları da anlamlarını yitirmişlerdir. Fakat böylesine büyük bir zenginliği koruyabilmek için Rasih Bey elinden gelen tüm hukuki yolları kullanmak

---

* M. Şehmus Güzel, *Abidin Dino Birinci Kitap 1913-1942*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008, s. 34

istemekte, bunun için Paris'te en önemli uluslararası avukatlarla çalışmaya çabalamakta, mirasının elden gitmesine engel olmaya uğraşmaktadır. Ailenin Paris'e taşındığı dönemde Abidin Dino daha minicik, altı yedi aylık bir bebektir. Ancak Abidin'in daha sonra yaşamının büyük bir bölümünü geçireceği Paris o dönemde Abidin için kısa bir durak olacaktır. Çünkü Abidin'i ailesiyle birlikte Paris'e getiren Balkan Savaşı'ndan çok daha zorlu bir savaş çıkmış, 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı ile birlikte dünya geri dönüşsüz olarak bir felaketin içerisine düşmüştür.

Cenevre yılları

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa'nın savaşa karşı saflarda girmesi, ailenin Paris'te ikamet etmesini olanaksız hale getirir. Ailesini savaşın soğuk rüzgârlarından korumak isteyen Rasih Bey İstanbul'a dönmek yerine, hukuki mücadelesini sürdürebileceği uluslararası bir merkezde kalmayı tercih eder. Aile, Birinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmayı başaran, bankaları ve saatleri ile ün salmış İsviçre'nin Cenevre kentine taşınır.

Leman Gölü kıyısında, birçok odası ve pek çok hizmetçisi bulunan, duvarları İsviçre'nin eşsiz doğasını

betimleyen peyzajlarla süslü, çatısında kanatlarını açmış demirden dev bir kartal heykelinin himayesinde şatafatlı bir ev.

Abidin'in çocukluk yılları, anavatandan uzaklarda bir nevi sürgün ama bir o kadar da refah içinde geçen senelerdir. Küçük Abidin, o yıllarda tüm Avrupa'yı kasıp kavuran vahşi savaşın çirkin yüzüyle tanışmak zorunda kalmadan, zenginlik içerisinde, el üstünde tutularak büyütülür. Böylece Abidin'in yaşamla ilk teması uluslararası bir alanda ciddi bir zenginlik içerisinde, aristokrat bir aileye sahip olmanın kültürel ve entelektüel imtiyazlarının kesişiminde gerçekleşir.

Avrupa kültürü ile Osmanlı saray kültürü bir araya gelmiş, farklı kültürler kendilerini farklı diller üzerinden göstermiştir. Evlerindeki çok lisanlı yaşantı Abidin'in erken yaşta üç ayrı dilde hâkimiyet kurmasını sağlar. Anadili olan Türkçe, hizmetçilerin kullandıkları Rumca-Yunanca ve elbette yerelde konuşulan Fransızca. Üç ayrı dil, üç ayrı zihinsel enstrüman olur Abidin için. Çocuk merakı, çevresini ve insanları gözlemleme, sorgulama açlığı hayat boyu bırakmaz onu.

Abidin'in annesi Saffet Hanım da, tıpkı babası gibi soylu bir aileden gelmektedir. Bektaşî şairlerinden Celal Paşa Gaziturhan'ın kızıdır. Daha ilk bakışta anlaşılır; Saffet Hanım tam bir İstanbul hanımefendisidir, saray kadınlarına yaraşır bir asalet, belki biraz kibir, çokça da nezaket. Güzel denemeyecek bir

yüzü ancak son derece zarif elleri ve ayakları vardı diye anlatır Abidin Dino annesini. Çok beğendiği o ayakların resmini çizdiğinde daha on beş yaşındadır. Sakin yapılı bir insandır Saffet Hanım. Piyano çalar, Fransızca romanlar okur, misafir ağırlamayı sever.

Güzel parmaklarında hep iri taşlı, değerli yüzükler vardır. Ne yazık ki bu yüzükler savaş sonrası dönemde, ailenin geçimini sağlayabilmesi adına teker teker elden çıkarılacaklardı.

Bir de dadısı vardı Abidin'in. Gençten, Rum bir kadın... Abidin'le bu dadı arasında derin bir dostluk vardı. Sırdaşlık, arkadaşlık, birbirlerine arka çıkma bu ikilinin özelliklerindendi. Bazen aileden izin alarak, bazen minik kaçamaklar yaparak çıktıkları Cenevre sokaklarında kentin farklı semtlerine savrulurlar, Ortodoks kiliselerini gezerler, dadısının Abidin'i de yanında gizlice soktuğu sinemalarda film izlerlerdi. Böylece Abidin mimariye ve sinemaya olan ilgisini ilk bu kaçamak kent gezilerinde inşa etti. Evde kültürel yapı aile büyükleriyle oluşturulurken, dışarıdaki kültürel yapı dadısının dolayımındaydı.

Minik Abidin'in evinde sanatın hemen her dalı ile haşır neşir bir ortam vardı. Müzik, edebiyat, dans, sinema, tiyatro ve elbette resim... Özellikle de karikatür. Yaşamı boyamaya, temsillere, karakaleme, notalara, sözcüklere, performanslara aktaran bu sanatsal girişimler, Abidin'i hayatı sanat üzerinden kavramaya

özendiriyor, ona başka bir yol çiziyordu. Kaba hatlarıyla yaşamın kendisine dayatılmasına izin verilmeyen ve onun her anının estetize edildiği, insan zihni aracılığıyla yeniden yapılandırıldığı bir soyut evrendi bu. Somut olanı soyutlama eğilimiydi. Ve Abidin de bu soyut evren içerisinde pek mutluydu.

Soyutlamaların taşıyıcıları olan kavramlar ise, evlerindeki geniş kütüphanenin binlerce kitabında kodlanmış şekilde duruyorlardı. Küçük Abidin bolca bu kitapları karıştırır, ağabeylerine, annesine, dadısına bunları okutur, kendisi de resimlerine bakar, sözcükleri bazen birer şekil, bazen de soyutlamanın kendisi olarak düşünüp hayallere daldı. Bu hayaller hep yaşamın kendisini eğip büken, ona başka üsluplar ve yapılar biçen düşlerdi. Yaşamı olduğu kadar, sanatı kavramak ve merakını beslemek için de ilk başvuru kaynağı uzun yıllar bu kütüphane oldu. Sayısız Fransız ve Alman karikatüristlerin dergilerinin ve kitaplarının arasında saatlerin nasıl akıp gittiğini takip etmek zordu. Daumier, Steinlein, Gavarni ve nicesi Abidin'i büyülü dünyalarına çekerek kendi çizgilerini oluştururken yol gösterdiler.

Bir de evde sürekli okunan mizah dergileri vardı ki savaş karşıtı ve özellikle zenginlere karşı eleştirel tutumları paşa torununun genç dimağına ilk sosyalist tohumları ekmiş olmalı. Sanatta ve hayattaki durumu daha o zamanlardan şekillenmeye başlamıştı.